

FOTO: MICHAELA LUNÁČKOVÁ

S profesorem Petrem Čornejem o Janu Husovi

Pravda vítězí?!

„Ó dobrá to hus, nese mi zlatá vejce,“ odpověděl prý král Václav IV. pražským kanovníkům, když ho žádali, aby zakázal Janu Husovi kázat a tupit katolickou církev. Jan Hus, obdivovaný kazatel a vážený profesor pražské univerzity, dlouho i chráněncem samotného krále, nakonec skončil na hranici. Byly to zřejmě absolutní nároky pravdy a Boží spravedlnosti, které uplatňoval vůči jiným i sám vůči sobě, jež mu nedovolily zachránit si život.

Zuzana Pacinová

Pane profesore, byl Jan Hus spíš skromný kazatel a mistr na pražské univerzitě, nebo vlivný znalec poměrů na královském dvoře, který udržoval kontakty s představiteli šlechty i pražskými konšely?

Byl toto všechno. Jako kazatel, a nedá se říci, že skromný, si byl nepochybně vědom, že má charisma. Měl veliký úspěch a ohlas mezi lidmi napříč společností, na druhou stranu vyvolával odpor a nenávist. Jako kněz nepochybně musel mít vnitřní pokoru. To, že uspěl jako kazatel, mu určitě dělalo dobře, bylo to naplnění jeho poslání. V určitém okamžiku vstoupil také do sféry vysoké politiky, ve které se pak pohyboval až do konce života.

Prítomnost ve vysoké politice souvisela také s králem Václavem IV., který dlouhou dobu s Husem sympatizoval a chránil ho proti odpůrcům. Proč?

Václav IV. měl od svého nástupu na

trůn problémy s církevními preláty a pražskými arcibiskupy. Nejvíce s arcibiskupem Janem z Jenštejna, poněvadž ten byl představitelem priority duchovní moci nad mocí světskou. V té době se tento model už moc „nenosil“, naopak světská moc, reprezentovaná panovníkem jako zosobnitelem státu, získávala po celé Evropě převahu nad mocí církevní. Představy arcibiskupa a panovníka se tak zákonitě střetly. Jeden z reformních principů, které prosazoval Hus, byla teze, že „když se církev nenapraví sama, má ji napravit panovník“. To bylo samozřejmě Václavovi IV. velmi blízké a politicky to vítal. Proto měl zájem Husa chránit.

Jaká byla církev v Husově době?

Církev byla rozpolcená, rozdělená mezi dva papeže, od roku 1409 dokonce mezi tři papeže. To byl sám o sobě nenormální stav a neodpovídal představě, že církev má být jednotná a univerzální. Vznikala otázka, která část rozdělené církve skutečně dovede

věřící ke spasení. Zda ta pod avignonským, římským či boloňským papežem. To byl klíčový problém a k němu se nabalovaly další problémy, jako vnější okázalost a nádhera, které souvisely s estetikou gotiky a představou, že Boha je třeba náležitě oslavit. Ovšem s požadavkem křesťanské prostoty a pokory to nešlo příliš dohromady. S byrokratizací církve docházelo ke kupčení s církevními úřady, vybírání poplatků za čekatelství na úřad i za udělení úřadu. A obchodování s tím, co má naplňovat duchovní potřeby a uspokojovat potřebu člověka po ideálu a spasení, vedlo k velkému společenskému problému.

A vlastní život duchovních? Známe příklady, kdy se vysocí představitelé církve té doby stýkali například s nevěstkami nebo jinak porušovali pravidla života v církvi.

Další problém v církvi byl celibát, který byl zaveden teprve v roce 1139, do té doby platil pouze pro řeholníky. Se zavedením celibátu vznikl problém, co si kněz má počít bez ženy. Řešilo se to už od 14. století, kdy byly uskutečňovány nejrůznější vizitace a vznikala nařízení o tom, že kněží nemají žít v konkubinátu, mít mladou hospodyní a podobně. O homosexualitě se mluvit nesmělo, protože byla hrdelním zločinem. V soudobých zprávách o kostnickém koncilu se píše, že se tam sjely prostitutky z celé Evropy. Právě Hus byl k nedodržování celibátu velmi kritický. Máme zachováno několik listů žákům i spolupracovníkům z Betlémské kaple, aby se vyvarovali žen.

Na Husova kázání chodila často i královna Žofie, manželka Václava IV.

Víme, že tam chodila, ale nevíme, jak často.

Je pravděpodobné, že se dobře znali, královna se později angažovala ve prospěch Husa. Myslíte, že Hus královnu skutečně platonicky miloval, jak naznačoval (mimo jiné) poslední třídlínný televizní film?

I ve svých posledních listech z kostnického vězení dává Hus královnu (i krále) pozdravovat. Myslím ale, že jeho platonická láska ke královně pří-

liš pravděpodobná není, že to byla spíš úlitba divákovi pro zatraktivnění tématu. Ovšem tyto narážky na vztah Husa a královny Žofie se objevují už v literatuře 19. století. Dokonce se tvrdilo, že Hus byl jejím zpovědníkem, to ale také nemáme doloženo.

A co říci k chování kněží, jak je kritizoval Jan Hus?

Nejenom Hus. Každý rok byla svolávána církevní synoda duchovenstva pražské diecéze. Tam představitelé církve vždy přijímali doporučení, jak by se duchovenstvo mělo chovat. Opakují se tam příkazy, že duchovní nemají hrát kostky a navštěvovat hospody, poněvadž lidé se divně dívají na to, když se opijejí. Zkrátka, že si mají před lidmi udržovat dobrou pověst.

Jaký byl postoj panovníků k církvi? Mohli zasahovat do církevní moci?

Ve středověku bylo striktně odlišeno světské a církevní (kanonické) právo. Od dvanáctého století to byly dvě rozdílné sféry, které se oficiálně nesměly prolínat a prostupovat. Praxe ovšem vždy byla jiná. Obecně panovníci chtěli mít kontrolu nad územím svého státu, a tak se i stalo, že zakazovali vyhlášovat platnost papežských bul a chtěli mít konečnou kontrolu nad výběrem církevních hodnostářů (což bylo v rozporu právě s kanonickým právem). Panovník měl v rukou výkonnou moc a represivní aparát, který mohl využít i zneužít. K tomu došlo roku 1393 mezi Václavem IV. a arcibiskupem Janem z Jenštejna. Václav dal zatknout jeho nejbližší spolupracovníky, mezi nimi Jana z Nepomuku, kterého dal mučit a polomrtvého shodit do Vltavy. Zajímavá je Husova reakce z té doby: Když se po osmi letech o události diskutovalo, prohlásil, že kvůli „pár popíkům“ by nebylo třeba vyhlášovat nad Prahou interdikt. Sympatizoval tak s královým postupem. V církevních kruzích to muselo být považováno minimálně za nekolegiální.

Nepředurčil tímto postojem svůj budoucí osud?

Ano, také mne to napadlo a také některé autory, kteří napsali knihy o Husovi. Tehdy mu nic nehrozilo, přesto se dost

drsně vyjádřil. Později se ocitl v podobné situaci, ale před církevní mocí.

Vyjádril se na kněze skutečně drsně.

Byl dosti ironický a prostořeký. To je o něm známo a právě to mu vyčítali, že jako kněz před lidmi mluví prostořece a tím snižuje autoritu církve i kněží.

Co znamenal Dekret kutnohorský (18. ledna 1409) pro poměry na pražské univerzitě? Uvědomil si Hus, jako velmi vzdělaný člověk, že následný odchod zahraničních mistrů i studentů univerzitě v konečném důsledku neprospěje? Jaké bylo politické pozadí dekretu?

Výsledek znamenal změnu poměru hlasů na pražské univerzitě ve prospěch Čechů. Důvodem krále pro toto rozhodnutí byla především vysoká mezinárodní politika. Tehdy byl svolán reformní koncil do Pisy a hrozilo, že pražská univerzita s převahou hlasů zahraničních (nepřesně se říká německých) národů zaujme jiné stanovisko k řešení papežského schizmatu než český král. Husova skupina na univerzitě využila toho, že se její zájem ve sporu o reformu a o Wyclifovo učení (*John Wyclif, 1320–1384, anglický teolog, propagátor reformy římskokatolické církve – pozn. red.*) protnul se zájmem Václava IV., aby jej univerzita mezinárodně podpořila. Je otázka, zda si Hus v tu chvíli uvědomil možný úpadek univerzity, zapříčiněný odchodem zahraničních mistrů i studentů. Pravděpodobně na to v tu chvíli příliš nemyslel, šlo mu především o to, získat převahu v hlasování.

Jak si dnes můžeme představit kázání v Betlémské kapli?

Některá Husova kázání byla dokonce zapsána jeho posluchači, kteří měli zkratky a la těsnopis, a dokázali tak zachytit způsob mluvy. Kázání byla naléhavá, strhující, Hus se obracel přímo k publiku. Žádné kázání ale nemůžeme rekonstruovat doslova. Hus kázal každý den jednou, o svátcích a v neděli dvakrát, psal si jakousi „kostru“ jako podklad. Ohlas na jeho kázání byl veliký a odhaduje se, že když bylo v Betlémské kapli „narováno“, byly tam až dva tisíce lidí. Praha tehdy měla asi

čtyřicet tisíc obyvatel, takže asi dvacetina z nich chodila Husa poslouchat. Obrovská návštěva jeho kázání budila rivalitu u ostatních kazatelů. Někteří z nich byli mezi prvními, kdo na Husa psali stížnosti.

Takže žárlivost?

Určitě byla jedním z důvodů – Husova kázání jim brala publikum.

16. června 1410 přikázal arcibiskup Zajíc spálit odevzdané Wyclifovy knihy. Jaký byl skutečný postoj Husa k jeho učení?

Hus nebyl tak radikální, v řadě věcí byl věrný katolík, především se to týkalo složité otázky svátosti oltářní. Wyclif tvrdil, že Kristus je přítomen duchovně, kdežto Hus zastával názor, že hostie a víno se skutečně promění v tělo a krev Páně. S Wyclifem se naopak shodoval v tom, že skutečná církev je jen ta Kristova, nikoli církev institucionální, v níž jsou členy dobří i špatní lidé. Ale skutečná církev podle Husa – neviditelné tělo Kristovo, jsou metaforicky jen ti křesťané, kteří budou spaseni, neboli nebudou za své hříchy trpět v pekelném ohni. Byla to jedna z věcí, které v Kostnici Husovi zlomily vaz. Je tu i určitá vazba s Václavem Havlem. Hus (i Wyclif) mají za nejvyšší hodnotu absolutní svatou pravdu a lásku – ve smyslu lásky Boží k člověku i křesťanů navzájem. A tak pravda a láska, jako součást nejvyššího Božího zákona, je podle Husa nadřazena lidskému právu. Je to problém, který se vleče dějinami a ve (zjednodušené) Havlově interpretaci Pravda a láska zvítězí nad Lží a nenávistí je takřka Husovo krédo.

Jak je dnes Jan Hus pojímán v protestantském světě (např. v Německu)?

Velmi dobře. Od 17. století, respektive prosazení rekatolizace v českých zemích, lépe a jednoznačně pozitivněji než v českém a moravském prostředí. V roce 1519 se k Husovi s překvapením přihlásil Luther, když zjistil, že Hus nebyl žádný kacír, nýbrž měl stejné názory např. v boji proti odpustkům. I Betlémská kaple je navštěvována především Němci z protestantských oblastí, ale také anglikány a luterány ze Skandinávie

a příslušníky amerických protestantských a evangelických církví.

Stále se vztahují k Husově osobnosti?

Ano, jako k počátku reformace. Návštěva cizinců v kapli je podstatně vyšší než návštěva Čechů.

A vazba Husa na Masaryka?

Jeden kolega – filosof to nazývá „intenční kontinuitou“ – že jejich názory nejsou zcela totožné. Masaryk mluví o náboženství, ale nemyslí to institucionálně, ale ve vztahu k morálce. Důraz na morální princip spojuje Masaryka s Husem přes staletí. Proto se Masaryk k Husovi hlásí, a když píše své programové stati, k Husovi se opakovaně vrací, tam hledá počátek mravnosti, kterou by měl mít každý Čech v sobě, aby česká společnost dosáhla politické svěbytnosti.

Hus měl dlouho na své straně krále Václava i výkvět české šlechty. Proč nakonec zůstal sám?

Je paradoxní, že proces proti sobě zahájil vlastně Hus sám. V roce 1410 podal papežské kurii odvolání proti zabavení Wyclifových spisů arcibiskupem. Kostnický koncil se roku 1413 rozhodl svolat král Zikmund neboli přiměl papeže, aby jej svolal. Cílem bylo především odstranit papežské schizma. Zikmund jako král i předpokládaný dědic českého trůnu potřeboval vědět, zda se o Wyclifovy a Husovy názory, které mu byly sympatické, může opřít nebo ne. I král Václav to potřeboval vědět, protože kdyby se Hus na koncilu obhájil, nemohla by církev hrozit Václavovi křížovou výpravou za to, že ochraňuje kacíře. A Hus si je vědom, že se nemusí vrátit živý. Před svým odjezdem sepsal závět. Je zřejmé, že pokud by se rozhodl na koncil nejít, mohl žít pod ochranou české šlechty podobně jako Luther žil na hradě Wartburg (v dnešním Němecu) pod ochranou saského kurfiřta.

Zikmundův glejt měl zaručit Husovi bezpečí a slyšení před koncillem, koncil však 28. listopadu 1414 Husa uvěznil s odkazem na to, že nejedná podle světského, nýbrž kanonického práva.

Hus byl uvězněn v Zikmundově nepřítomnosti, Zikmund byl v té chvíli v Čechách. Je nepochopitelné, že Hus do

Upálení Jana Husa, výřez ze stránky Litoměřického graduálu (před r. 1517, Státní oblastní archiv v Litoměřicích)

Kostnice spěchal. Z jeho korespondence vyplývá, že až když byl zatčen a uvězněn, uvědomil si, že kdyby přijel v Zikmundově doprovodu, nestalo by se mu to.

Proč dal král Zikmund nakonec od Husa ruce pryč?

Dospěl k závěru, že Hus je zatvrzelý a neústupný a ohrožuje jednotu koncilu. UVědomil si, že pokud bude stát za Husem, nedovrší své státnické dílo – to znamená odstranění papežského schizmatu a reformu církve. Rozhodl se postupovat podle své politické priority. Obnovení církevní jednoty bylo pro něj v tu chvíli důležitější než Husův osud. Dá se říci, že zklamání obou mužů bylo vzájemné, oba si výsledek představovali jinak.

Co přesněji kladl koncil Husovi za vinu? Mohl se ve skutečnosti zachránit před smrtí na hranici? Představitelé koncilu mohli přece tušit, že Husovým upálením si církev příliš neprospěje.

Za každou cenu chtěli, aby Hus odvolal. Mezi posledním Husovým slyšením 8. června a upálením 6. července uplynuly čtyři týdny. Po celou tuto dobu se jej snažili přesvědčit, aby odvolal, a nabízeli mu i tu nejmírnější odvolací formulí. I rozsudek byl připraven ve dvou verzích, pro případ, že odvolá i neodvolá. Minimum, které nakonec chtěli, vycházelo z vlastních Husových slov. Ani to ale nebylo pro Husa přijatelné, protože sám na sebe kladl absolutní nároky. Chtěl obstát sám před sebou, před Bohem a před celým hnutím, jehož byl tváří a hlavním představitelem.

Česká šlechta poslala koncilu (2. září 1415) tzv. stížný list.

Koncil v únoru 1416 pohnal jmenovitě každého signatáře stížného listu zvlášť před soud. Tato listina ovšem v Čechách nebyla vůbec vyhlášena, byla čtena v Řezně, v Rakousku, ale v Čechách se k tomu nikdo neodvážil. ■